

A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)*

1. A magyar nyelv Romániában (Erdélyben) című kiadvány szerzői, PÉNTEK JÁNOS és BENŐ ATTILA a magyar nyelv romániai (erdélyi) helyzetéről tévhitectől mentes, tényekre és kritikus szemléletre épülő objektív képet tárnak elénk. A 2020-as évben e kötettel vált teljessé A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén című sorozat, mely KONTRA MIKLÓS szerkesztésében 1998-tól adja közre a nyolc országban végzett, magyar nyelvvel kapcsolatos szociolingvisztikai kutatások eredményeit.

Ez a sorrendben hatodik kiadvány a korábban megjelent kötetekhez¹ viszonyítva, ahogy KONTRA MIKLÓS sorozatszerkesztői előszavában (19–21) is megállapítja, hasonlóságokat és eltéréseket is tartalmaz. Hasonlósága a lehetőségekhez mérten az előző kötetek szerkezetéhez való igazodásából ered, mássága pedig főként a terepadatok időbeli, földrajzi és egyéb szociolingvisztikai eltéréseiből származik.

Az időbeli eltérés azzal magyarázható, hogy a sorozat korábbi köteteiben, a horvátországit leszámítva, a 20. század végi nyelvéllapotokról kapunk képet, az erdélyi kötet viszont a magyar nyelv múlt század végi helyzetének leírása mellett már azokat a folyamatokat is bemutatja, melyek Erdélyben napjaink nyelvi változásaihoz vezettek. Ez a többlet főként a terepmunkálatok és a kötet megjelenésének eltérő időpontjával függ össze. A szerzők ugyan elsődlegesen, a többi Kárpát-medencei régió köteteihez hasonlóan, az 1996-ban gyűjtött adatokra támaszkodtak,² de mivel ez a kutatás csupán kis mintavétellel zajlott, a nyelvi helyzet leírását egy 2009-es reprezentatív, több mint 4000 adatközlőre kiterjedő mintavétel adataival is kiegészítették. Ezáltal a szerzőknek vállalniuk kellett „annak számbavételét is, hogy mi történt, mi történik ebben az új évezredben elindult új világban, hová vezettek ezek a nyelvi folyamatok az azóta eltelt közel két évtizedben” (28).

* PÉNTEK JÁNOS – BENŐ ATTILA, A magyar nyelv Romániában (Erdélyben). Erdélyi Múzeum-Egyesület – Gondolat Kiadó, Kolozsvár–Budapest, 2020. 474 lap.

¹ Kárpátalja (CSERNICKÓ 1998), Vajdaság (GÖNCZ 1999), Szlovákia (LANSTYÁK 2000), Ausztria és Szlovénia (SZÉPFALUSI–VÖRÖS–BEREGSZÁSZI 2012), Horvátország (FANCSALY – GÜTI – KONTRA – MOLNÁR LJUBIČ – OSZKÓ – SIKLÓSI – ŽAGAR SZENTESI 2016).

² A kötetben feltüntetett adatokat az „1996, RSS-kutatás” megjelölés különbözteti meg.

A másik eltérés a nyelvi tér másságával és szociolingvisztikai sajátosságaival kapcsolatos. Erdély területi nagyságával és tekintélyesebb magyar lélekszámával a kisebb Kárpát-medencei magyar közösségekhez képest nyelvében is önállóbb életet él, s ez a különbség természetesen a kötet tartalmában is megjelent.

2. A bevezető rész (23–31) tisztázza a kiadvány témájának és alapfogalmainak meghatározását, a kutatás módszertani körülményeit és feltételeit, valamint az adatok közreadásának és szemléltetésének módját. Szerkezete a sorozat korábbi köteteihez és a téma multidiszciplináris jellegéhez igazodva nyolc főfejezetre oszlik, melyek nemcsak a magyar nyelv és közösség bemutatását, hanem a nyelv működési feltételeit meghatározó külső tényezők s a hatásukra kialakult nyelvi, illetve nyelvhasználati folyamatok és sajátosságok leírását is tartalmazzák.

A kutatómódszertan összefoglalása mindkét időpont (1996, 2009) mintavételével kapcsolatban ismerteti többek között az adatközlők számát és szociolingvisztikai sajátosságait, vagyis az életkor, nem, iskolai végzettség, foglalkozás, anyanyelv és vallás szerinti megoszlását. Bemutatja továbbá a terepmunka helyszínéül szolgáló erdélyi és a kontrollvizsgálatot biztosító magyarországi kutatópontokat, valamint településtípus szerinti megoszlásukat. Az azonban nem derül ki, hogy az 1996-os adatgyűjtés magyarországi kontrolltelepüléseit milyen elvek mentén választották ki, s miért Győr-Moson-Sopron, illetve Pest megyei településekre esett a választás. Célravezetőbb lett volna, ha a földrajzi tényezőket szem előtt tartva az erdélyi nagyrégióhoz térbelileg közelebb álló anyaországi kutatópontokra, nyelvjárásterületekre esik a választás.

Az erdélyi kutatópontok megfontolt kiválasztása viszont szakmailag átgondolt és megalapozott, az egyes régiók településeinek kiválasztásában a magyar anyanyelvi beszélők aránya is érvényesült. E változó neve az elemzés folyamán: TÖMB_SZÖRVÁNY.

Az adatfeldolgozással kapcsolatban felmerülhet az 1996-os és a 2009-es adatok összevetési lehetősége is, de a szerzők eltekintettek a valóságosidő-elemzéstől, hiszen a két különböző időpontban végzett adatgyűjtés mind a kutatási célokat, mind pedig a mintavétel nagyságát tekintve lényegesen eltér egymástól.

3. A Népek és nyelvek Erdély múltjában című főfejezet (33–58) a régióban beszélt nyelvek sorsát a meghatározó extralingvális tényezők felől közelíti meg. Erdély területi kiterjedésének és népességföldrajzának bemutatása után történelmi sorsfordulókon keresztül tárja elénk a térség államjogi, nyelv-, gazdaság- és művelődéspolitikai, valamint népességföldrajzi változásait. Ezenkívül az erdélyi magyarság történetében és az anyanyelvűség terjedésében fontos szerepet betöltő reformációnak és egyházpolitikának is jelentős figyelmet szentel. Mindez a következetes tudományköziség érvényesítése mentén történik, mely által lehetővé válik a multilingvális Erdély nyelvi folyamatainak tárgyilagosabb feltárása és értelmezése.

A történelmi korszakok közül Erdély össznépessége számára az 1867-es kiegyezést követő évtizedek időszaka volt a legkedvezőbb, hisz nemcsak a magyarok, hanem a románok és a szászok esetében is lélekszámbeli és szellemi gyarapodást hozott. A kötetben a béke félévszázadának nevezett dualizmus korában

mindhárom etnikum lélekszáma nőtt, szellemi életükben felzárkózás következett be, s a tudományos, művelődési és oktatási intézményrendszerük is fejlődött. A különböző fokú oktatási intézmények számának gyarapodásával Erdélyben nőtt az írni-olvasni tudók száma: e tekintetben a német nemzetiség volt a legkedvezőbb helyzetben 63,2%-kal, a magyar írástudók aránya 31,4%, a románoké 8,9% volt.

Ezt az általános fejlődést és a „magyar nyelv felemelkedésének és kiteljesedésének korszaká”-t a 20. század drámai történéseinek sorozata szakította meg. A trianoni döntés következtében meghúzott határok teljesen megváltoztatták az utódállamokba került magyarok, így az erdélyiek jogi helyzetét is, a kötet találó alfejezetcímével kifejezve: Államiságból államnélküliségbe kerültek (56). Ettől kezdve a nyelv a beszélőközségekkkel együtt alárendelt jogi státuszba került. A kötelezővé vált kétnyelvűség Romániában is az államnyelvet tette dominánssá, megindult a magyar nyelv máig tartó területi és funkcionális visszaszorítása. A kisebbségi nyelvben felerősödő divergens folyamatok következményeként egy kétnyelvű, államnyelvi átvételekkel és erőteljesebb nyelvjárásiassággal jellemezhető, archaikusabb magyar nyelvváltozat alakult ki. A múlt század 20-as éveiben elkezdődött kedvezőtlen helyzet és folyamat, bár az egyes politikai korszakokban eltérő intenzitással, de máig tart.

4. Köztudott, hogy a nyelvek nyelvpolitikai helyzetét és súlyát erőteljesen befolyásolja a beszélők lélekszáma, kisebbségi helyzetben még a részaránya is. A második főfejezet a romániai magyar népesség néhány 21. század eleji jellemzőjéről nyújt átfogó képet: ismerteti a lélekszámukat, földrajzi elhelyezkedésüket, az általuk lakott települések szerkezetét, gazdasági, társadalmi és műveltségi viszonyaikat, valamint a téma szempontjából ugyancsak nagy jelentőséggel bíró beszélői azonosságtudatukat és attitűdjüket.

A romániai magyarok lélekszáma a 2011-es népszámlálás adatai szerint az ország 20 121 641 lakosának csupán a 6,1%-a, számszerűsítve 1 227 623 fő. Erdély területén viszont 18,39% a magyarok aránya, s ez a részarány már sokkal valósabb nyelvkörnyezettani képet tár elénk, de az állam a nyelvpolitikai döntéseknél nem ebből, hanem a magyar közösség számára kedvezőtlen országos arányból indul ki.

A népszámlálási adatok egyik további, Romániában csak a magyarokkal kapcsolatos statisztikai sajátossága, hogy nagyobb a magyar anyanyelvűek, mint a magyar nemzetiségűek száma.³ E mögött több ok, köztük a nemzetiségváltás ténye húzódhat meg.

A 2000 utáni években az erdélyi magyarok „demográfiai regressziójáról” (62) beszélhetünk. A népfogyatkozás okait a szociológusok főként a természetes fogyásban, a születés- és halalozásszám aránytalanságában látják (36,8%), melyben a vegyes házasságokban született gyermekek asszimilációs vesztesége is megjelenik. Mindenesetre a magyarság asszimilációs vesztesége túlnyomórészt a román többség nyeresége.

³ Ez a jelenség nem ismeretlen a szlovákiai magyar kisebbség körében sem, a 2001-es népszámláláskor ugyanis a magyar anyanyelvűek jelentős hányada nemzetiségként nem a magyart, hanem a szlovákot vagy a romát tüntette fel (GYURGYÍK 2006: 19–24).

A szakemberek a népfogyatkozás meghatározó okának a külföldre irányuló negatív migrációs egyenleget tartják (60,8%). A társadalomkutatók és a nyelvészek viszont eltérően ítélik meg az asszimilációs veszteség arányát, az előbbiek viszonylag alacsonyra becsülik (4,8%), az utóbbiak nagyobb mértékűnek tartják, szerintük a nyelvészeti elemzések alapján ez az apadás 20%-ra tehető (79–82).

A kisebbségi nyelvek kedvező vagy kedvezőtlen helyzetét a beszélői lélekszámuk mellett a népesség földrajzi elhelyezkedése is meghatározza. A négy fő erdélyi régió közül legtöbbször a Székelyföldön (38%), Közép-Erdélyben (kb. 20%) és a Partiumban (17%) élnek, de jelentős a szóróványok 10% alatti magyarsága is. A legtöbb bizonytalanság a moldvai magyarok lélekszámával kapcsolatos, mely több okra, így például a népszámlálás kérdésfeltevésére is visszavezethető.

A kisebbség nyelvének megtartását az is befolyásolja, hogy az érintett közösség mennyire alkot számszerű többséget az adott településen és térségben, illetőleg falu- vagy városalak-e. Az erdélyi magyarok helyzete ebből a szempontból kedvező, hiszen az 54,14%-uk az általa lakott közigazgatási egység területén többségi helyzetben él.

A településtípus fontosságára azokból az adatokból következtethetünk, melyek szerint a városi magyar népesség fogyása Erdélyben (is) gyorsabb, egy évtized alatt kétszerese, háromszorosa a falvak magyarságcsökkenésének. Az erdélyi magyarok helyzete e tekintetben is kedvező, a falu- és városalakók aránya kiegyensúlyozott, hozzávetőleg fele-fele arányban oszlik meg (65).

A magyar nyelv használata és a szaknyelvek működése szempontjából nem lényegtelen az erdélyi magyarok gazdasági-társadalmi szerkezetének az utóbbi évszázadban történő hátrányos megváltozása, melynek egyik előidézője az asszimilációs célokat követő román kisebbségpolitika.

A felsorolt tényezőkön kívül a nyelvek helyzetére az érintett közösség azonosságtudata és nyelvi attitűdje is hatással van. „Az erdélyi magyarok azonosságtudata ugyanazt a modellt követi, mint a többi Kárpát-medencei külső régió magyar népességéé: ebben nem az állampolgárságnak, hanem a nyelvnek, a szimbolikusan fölértékelődő anyanyelvnek van meghatározó szerepe” (71).

De megtudhatjuk a továbbiakban azt is, melyek az erdélyi magyarság identitását alakító egyéb tényezők, milyen változást mutatnak az egyes identitáselemek a kettős identitásban, hogyan kapcsolódik egymáshoz a regionális identitás és a nyelvjárás, s miben különbözik a magyarság azonosságtudata a magyar (anyanyelvű) cigányok és a románok identitásától.

5. A Nyelvváltozatok és regiszterek című főfejezetben (83–109) a szerzők az erdélyi magyar közösség kódkészletét mutatják be.

A magyar standard erdélyi változata az anyaországitól a 20. század hét évtizedes elszigeteltsége alatt mind nyelvrendszeri, mind pedig pragmatikai síkon eltérő útra kényszerült. Pragmatikai szempontból az új államalakulatban – a többi közép-európai magyar kisebbséghez hasonlóan – megváltozott a magyar nyelv, különösen a standard mozgástere, használati köre leszűkült, számos nyelvhasználati szintéren a tiltott státuszba került. Nyelvrendszeri síkon az anyaországitól eltérően megőrizte archaikus és regionális színezetét, s befogadta a beszélők kétnyelvűségéből fakadó kontaktuselemeket és -jelenségeket.

A regionális köznyelv, a nyelvjárások és a standard köztes nyelvi alakulata a legtöbb erdélyi város magyar nyelvének beszélt változata, mely magától értedően nem mentesülhet egyrészt a standardban működő folyamatoktól, másrészt a nyelvjárásból és a kétnyelvűségből származó sajátosságoktól sem.

Az erdélyi magyarok nyelvi repertoárjában jelentős szerepet töltenek be a nyelvjárások, melyek kutatásában a Kolozsváron működő nyelvészeti iskola a 20. század második felében jelentős eredményeket ért el. E kutatások óta eltelt fél évszázad alatt azonban az erdélyi nyelvjárások is folyamatosan változtak, s az újabb kutatások szerint e változásokat a magyarországitól eltérően nem annyira a standard, hanem a kontaktushelyzet és az egyéb globális tendenciák határozzák meg.

A romániai magyar nyelvjárások hat magyar nyelvjárási régióba sorolhatók, melyek közül három teljes egészében Románia területére esik (az Erdély határain kívül eső moldvai, a székely és a mezőségi nyelvjárási régió), három viszont átnyúlik az országhatáron (az északkeleti, a Tisza–Körös-vidéki és a dél-alföldi).

A moldvaira mint nyelvszigetre az archaikus sajátosságok megőrzésének és a román nyelvi környezet hatásának a kettőssége jellemző. E nyelvjárások jövőjét alapvetően az fenyegeti, hogy beszélőinek száma az asszimiláció és a főleg nyugatra irányuló migráció következtében rohamosan fogy.

Az anyanyelvi környezet a magyar közösség számára leginkább a székely nyelvjárási régióban biztosított, de peremhelyzetben és a nyelvhatár közelében bizonyára itt is vannak különbségek. Bár az elmúlt negyedszázadban az iskolázottság, a mobilitás és a média hatásaként mind a magyar standard, mind az államnyelv terjedőben van, de a székely közösséghez való tartozás feltétele továbbra is a helyi nyelvjárási norma betartása. A különböző attitűdvizsgálatokból közzismert, hogy a székely nyelvjárás presztízse nemcsak beszélői körében, hanem az egész magyar nyelvterületen magas, és a székelységben ez feltehetően a jövőben is megtartó erő lehet.

Más helyzetben van viszont a mezőségi nyelvjárási régió: elszórványosodott településekre és szigetekre bomlott, korábbi beszélői túlnyomórészt asszimilálódtak. A kiterjedt kétnyelvűség közepette nyelvjárásukban szintén számos régiség, archaikus forma őrződött meg.

Az országhatáron átnyúló három nyelvjárási régió egyike az északkeleti, mely közzismerten három országhatáron is áthúzódik, ezért több szempontból is tanulságos kutatási terepe a szociolingvisztikának. Egyrészt az itt élő magyar nyelvjárások a három ország különböző nyelveivel változatos kontaktusokat hoztak létre, másrészt már az eddigi hármashatár menti (magyar–ukrán–román) kutatások is tanúsították az országhatár elkülönítő szerepét (P. LAKATOS 2012).

Az északkeleti régiótól délre található a Tisza–Körös-vidéki nyelvjárási régió. Ez az országhatáron átnyúló, szinte Kolozsvárig, sőt Biharra, az Érmellékre stb. kiterjedő terület régebben feltehetően összefüggő, magyar nyelvű tájegységet alkotott, de a török hódoltság és más pusztító események hatására ez a nyelvi egység fellazult, kisebb-nagyobb tájegységekre szakadt, s a térség etnikai és nyelvi arculata is megváltozott. E kisebb-nagyobb tájegységek vegyes vagy tiszta magyar településein szintén ez a dialektus él.

A dél-alföldi nyelvjárási régiót, mely ugyancsak három ország területén helyezkedik el, a török hódoltság utáni betelepítések következtében kialakult nyelvi-nyelvjárási sokszínűség jellemzi, de a lakosok többsége az *ő-ző* nyelvjárást beszéli. A régió kedvező földrajzi fekvése és kulturális lehetőségei, a magyar országhatár közelsége és az anyaországi média követése az itt beszélt nyelvjárássoknak a standardhoz való közeledését idézte elő, de a Partium és a Bánság szórványosodását az előnyös körülmények sem tudták kivédeni.

A kiadvány a sorozat előző köteteihez képest részletesen ismerteti a nyelv- és nyelvjárászigeteket is (90–92). Jelentős részük a magyar nyelvterület peremén helyezkedik el, csupán a moldvai magyar nyelvsziget található a saját nyelvterületén kívül. A nyelvszigetek magyar nyelvűségére általában a divergencia és az archaizmusok megőrzése jellemző, de nem ritka a sajátos neologizmusok létrehozása sem. A beszélők magyar nyelvhasználatában a kiterjedt kétnyelvűség és az intenzív nyelvi kapcsolatok következtében magas a kontaktuselemek száma, anyanyelvükben pedig gyakori a lexikális hiány és a nyelvi bizonytalanság.

A szerzők a nyelvszigetekeken kívül részletesen foglalkoznak a szóránymagyarország identitását és nyelvhasználatát érintő kérdésekkel is (92–96). Kitérnek a szórvány meghatározásának nehézségeire, s fontosnak tartják, hogy a fogalom meghatározásakor a népességszám aránya mellett a kritériumrendszer egyéb összetevői (a vegyes házasságok 20% fölötti aránya, az anyanyelvi értelmiség és iskola hiánya stb.) is megkülönböztető jegyként szolgáljanak. A nyelvi szórványlét további általánosítható tünete, hogy az adott közösség a tőle eltérő nyelvi környezetben nem képes olyan önszerveződésre, mellyel biztosíthatná nyelve átörökítését és folytonosságát.

A szaknyelvek helyzete (96–103) szintén sok hasonlóságot mutat a többi magyar kisebbség szaknyelvi változatainak állapotával (l. CSERNICKSKÓ 1998: 203–204; LANSTYÁK 2000: 156–157), hiszen Erdélyben is ez a leggyengébb szegmense a magyar kisebbség verbális repertoárjának, de a leépülés mértéke itt enyhébb. A másodnyelv fokozott hatásából és dominanciájából fakadó leépülés és elkülönülés, a közvetlen és közvetett kontaktusjelenségek előfordulása azonban az erdélyi magyar szaknyelvben sem vitatható.

A szépirodalmi nyelv (103–107) mint stiláris regiszter az egyes nyelvváltozatokkal szembeni átereszítő képességénél fogva sajátos helyzetben van, mindegyik változatból meríthet, s a magyar alkotók többsége él is ezzel a lehetőséggel. Az erdélyi irodalom képviselői azonban az anyaországi kortársaikhoz képest szorosabban kötődnek nyelvi gyökereikhez, különösen a nyelvjárásokhoz. Nem csupán *couleur locale*-ként alkalmazzák a nyelvjárást, s nem is a beszéd külsőségeit, hanem a beszédmódot tartják követendőnek. A nyelvjárás többfunkciójúságát bizonyítják Lakatos Demeter, Duma István András stb. művei, melyekben a moldvai nyelvjárás nem csupán stilisztikai eszköz, hanem a mű egészének a zárólagos nyelvi kifejezőeszköze. Ezek az alkotások is azt igazolják, hogy a szépirodalom művelésére nem csupán a köznyelv alkalmas.

A harmadik fő szerkezeti egységet egy újszerű modell, az átlagos erdélyi magyar beszélő verbális repertoárjának leírása zárja (107–109). E jellemzés az érin-

tett közösség szociológiai profiljából indul ki, mely a domináns demográfiai változók (életkor, munkaerőpiaci státusz, foglalkozás, munkahelyi nyelvhasználat, iskolázottság, a lakhely településtípusa, családi állapot, házastárs nemzetisége) általánosítására épül. Mindezek alapján az átlagos erdélyi magyar beszélő verbális repertoárja a következőképp jellemezhető: vernakuláris nyelvváltozata a nyelvjárárs, nyelvhasználatában jelen vannak a megőrzött archaizmusok, legalább társalgási szinten beszéli az államnyelvet, szaknyelvi közléseiben jelentkezik a román dominancia, mind a magyar, mind a román nyelvhasználatában megmutatkoznak a nyelvi hiány és bizonytalanság jelei, kétnyelvűsége magyardomináns, és a kommunikációs helyzetektől függően vagy a magyar, vagy a román nyelv tölti be a közös kód szerepét.

6. A román nyelvpolitikát tárgyaló, negyedik főfejezet (111–173) törvény-szövegek, rendeletek metanyelvi elemzése alapján vizsgálja az idevágó intézkedéseket. Az elemzés általános tanulsága, hogy Románia nyelvpolitikájának kiindulópontjaként, sok más utódállamhoz hasonlóan, ugyancsak a nyelvi ideológiák szolgálnak, s közülük főként a lingvicizmus, a nyelvi nacionalizmus és a nyelvi homogenizmus érvényesül. Erre építve a román nyelvpolitika egyik alappillére a homogén nemzetállam, az egy állam – egy hivatalos nyelv ideológiája. A másik ideológiai pillér, hogy a kisebbségi nyelvi jog nem kollektív, hanem egyéni, ez viszont erős ellentétben van a nyelv közösségi jellegével.

Mivel a nyelvhasználat jogi szabályozása Erdélyben is a kisebbségi lét számos területét érinti, e fejezet a román nyelvpolitika következményeit a különböző nyelvhasználati színtereken belül vizsgálja. Magában foglalja az anyanyelv hivatalos érintkezésben való érvényesítésének lehetőségeit és akadályait, a különböző tulajdonnevek használatának jogi háttérét és mindennapi gyakorlatát, továbbá a nyelvpolitikának a gazdaságra, az oktatásra, a kultúrára és a hitéletre gyakorolt hatásának sajátosságait is.

A tulajdonnevek használatán belül a magyarok nyelvi jogait legkevésbé a személynévhasználattal kapcsolatos törvények sértik, a legtöbb gondot a magyar személynevek helyesírásának „államnyelvűsítése”, főként a román betűk használata és a „lehulló ékezet” okozza. A nevek világában a legtöbb korlátozás a cuius regio, eius nomen ideológiájából fakadóan a földrajzi nevekhez kapcsolódik, mely különösen a helységnevek használatában nyilvánul meg, de a belterületi nevek és a közigazgatási nevek kétnyelvű megnevezéseiben is érezteti hatását.

A nyelvpolitikát tárgyaló főfejezet központi témája a romániai oktatásban érvényesülő kisebbségpolitika (128–156). Magyar vonatkozásában a szerzők az 1990-es évek utáni három időszak oktatáspolitikáját vizsgálják, s megállapításuk szerint az erdélyi magyar oktatást az 1996-tól kezdődő második, majd a 2001-től számítható harmadik időszak reformfolyamatai érintették kedvezően. Bár a magyar oktatás fejlesztését és az anyanyelv használatát korlátozó intézkedéseket e folyamatok teljesen nem szüntették meg, de legalább enyhítették. Például a 2011-ben módosított Oktatási törvény szüntette meg azt a több évtizedig fenntartott diszkriminatív intézkedést, hogy Románia történelmét és földrajzát a magyar iskolákban is románul kellett tanítani.

A romániai magyar közösség 1990-től vívott harcának kiemelkedő eredménye, hogy a szórványvidékeket leszámítva a magyar közoktatást teljesen lefedő anyanyelvi iskolahálózatot hozott létre. Ennek a jövőbeni sikeres fenntartása egyrészt a tanulók számától, másrészt a pedagógusok munkájának eredményességétől függ. A jelenlegi helyzet ugyanis csökkenő diáklétszámról, növekvő iskola-elhagyásról, esélyegyenlőtlenségről is szól, s az ennek következtében kialakult társadalmi szakadékot az elitiskolák és a perifériára került oktatási intézmények szembenállása még tovább fokozza.

A pedagógusok felől pedig leginkább az általános tanárhiány fenyeget. A tanárok csökkenő számán kívül a pályára való alkalmatlanságuk és felkészületlenségük is veszélyt jelent. Ezen a továbbképzések javíthatnának, ám a kurzusok hatékonysága, különösen a magyar oktatás vonatkozásában, nagyon is megkérdőjelezhető. A leggyakoribb hátráltató tényező, hogy „az, ami akkreditált, hivatalos, elismert, esetleg éppen nemzetközi, az szakmailag tartalmatlan és érdektelen, az pedig, aminek köze van a magyar oktatáshoz, az nem számít bele az ötévenkénti kötelező penzumba” (145).

A legnagyobb veszélynek az iskolák szórványhelyzetben vannak kitéve, itt szűnik meg ugyanis a legtöbb magyar iskola, holott szórványban lenne a legnagyobb szükség az anyanyelvű oktatás nyelv- és közösségmegtartó erejére. A magyar iskolák megszűnése, melynek legfőbb oka a diákhány, a többi külső régióban is fejtörést okoz, hiszen az anyanyelvi iskola hiánya az asszimiláció rohamos felgyorsulásához vezet.⁴

A romániai magyar felsőoktatás a trianoni döntést követő egy évszázadban a politikai sorsfordulóktól függően hol kedvező, hol pedig kedvezőtlen helyzetben volt. Az 1959-ben kezdődő sorvasztást csupán az 1989-es rendszerváltás állította meg, s ekkor indulhatott el a romániai magyar felsőoktatás újabb rehabilitációja és fejlesztése. Az 1990 utáni időszak extenzív fejlesztésének viszont árnyoldalai is vannak, az intézmények létszámbeli bővülése ugyanis az oktatás színvonalának csökkenésével járt. A közösségi érdekek összehangolása és érvényesítése nélkül létrehozott intézmények között napjainkban is „inkább a piaci rivalizálás érvényesül” (152).

A következő alfejezetek a kisebbségpolitikának a kultúrában, a hitéletben és a politikai törekvésekben való megnyilvánulásáról, eredményeiről nyújtanak átfogó képet (157–173).

7. Az előző témakörhöz szorosan kötődik a nyelvhasználati színterekkel foglalkozó, ötödik főfejezet, hiszen az anyanyelvnek a nyilvános színtereken történő használata általában a közösség intézményeihez kötődik, melyek működését a nyelvhasználatukkal együtt az előbbi fejezetben tárgyalt nyelv- és kisebbségpolitika szabályozza.

⁴ Szlovákiában a Nyitra-vidéki nyelvsziget több községe esetében bizonyított tény, hogy iskola nélkül öt évtized is elég a magyar közösség összeomlásához és megszűnéséhez (l. KONTRA 2010: 211–221; SÁNDOR 2020: 169–183; SÁNDOR–TÓTH 2020: 36–39).

1989 előtt a magyar nyelvnek némileg szabad tere, a hatóság állandó felügyeletével, az oktatásban és a hitéletben volt. 1989 után ez a nyelvi tér, még ha nehézségek árán is, de folyamatosan bővült, a magyar nyelv megjelent az országos televízió- és rádióadásokban, az újonnan létrehozott civil szervezetekben és az egyéb intézményekben szintén gyakoribbá vált a használata. A kötetben a szinterek közül legrészletesebb az oktatás, beleértve a köz- és felsőoktatást, a tudományművelés, a kultúra, továbbá az egyházak és a média nyelvhasználatának a leírása. Közülük is nyelvmegtartó erejénél fogva kiemelkedik az oktatási szintér.

A közoktatás nyelvhasználatának vizsgálata két szemszögből lehetséges: az egyik az oktatás tannyelve, a másik a magyar nyelvnek mint tantárgynak az oktatása.

A tannyelvvel kapcsolatban bizonyított tény az anyanyelven való tanulás hatékonysága, ennek ellenére az erdélyiek körében „továbbra sem csökkent számottevően a román tannyelvet választók aránya” (178). A szülők, más külső régiókhoz hasonlóan, itt is az érvényesülés sztereotípiáját hozzák fel indokként: „Tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen!” (179). Gyakori érv a szülők részéről még a magyar iskolák alacsony színvonala is, de a tannyelvválasztásban a kutatások szerint a szülői példának szintén fontos szerepe van: „ugyanis a tannyelvválasztási modell családi hagyományként öröklődik” (180).

A román tannyelvű iskolák magyar ajkú tanulóinak anyanyelvi kompetenciáját a törvény által biztosított fakultatív magyaroktatás erősíthetné, de számos intézményben ezt az órát nem a magyarszakosok, hanem szakképzetlen tanárok tanítják, ezért a tantárgy eredményessége eléggé kétséges.

A magyar nyelv mint iskolai tantárgy óraszám a kerettanterv szerint azonos a román tanulók román nyelv és irodalom óraszámával. Az anyanyelvi órák ugyan magától értetődően növelik a magyar iskolák heti óraszámát, ám a heti összóraszám nem lépheti át a maximálisan megengedettet. Vannak azonban, akik a többségi szemlélettel azonosulva a magyar nyelv miatti óraszám-növekedésre aggodalommal tekintenek, s úgy vélik, hogy „a magyarul tanuló gyermek túlterhelésének oka az, hogy pluszban négy magyar órája is van” (182).

A hatékonyabb oktatási koncepciók létrejöttének Romániában a 2013-as tantervi reform nyitott tágabb teret, s az ezt követő években fontos előrelépés történt azzal, hogy magyar nyelvből a felső tagozat és a középiskola számára is elkészült az a kísérleti jellegű tanterv, mely a hozzá kapcsolódó tankönyvekkel és tanári segédanyaggal a funkcionális nyelvszemléletre épült. Az egységes szemlélet kialakításához az is hozzájárult, hogy a tantervet és a taneszközöket ugyanaz a kutatócsoport alkotta meg. Teljesítményük joggal vívta ki a szakma elismerését Erdély határain túl is.

A romániai magyar felsőoktatás újabb bővítése és fejlesztése, ahogy arra már korábban utaltunk, 1990 után oly expanzív módon történt, hogy 2010-re a felsőfokú intézményekben 125 szak oktatása már magyarul is zajlott. E magas szakínalat gyengéje az egyoldalúság, mert a szakok több mint 60%-a társadalomtudományi területet fed le. Ennek következtében a bölcsész és a humán szakterület hallgatói még romániai országos viszonylatban is felülreprezentáltak. A természettudományi irányultságú szakok viszont az anyanyelvi továbbtanulásra már

jóval kevesebb lehetőséget nyújtanak. A magyar nyelvű szakkínálat eme aránytalanságával is magyarázható, hogy a felsőoktatásban a magyar nemzetiségűeknek kb. a kétharmada, a magyar nyelven érettségizetteknek pedig mintegy a fele nem magyar nyelven végzi a tanulmányait. Az az aggasztó jelenség pedig, hogy az erdélyi magyar érettségizetteknek a fele sem a romániai magyar, sem a romániai román intézményekben nem folytat felsőfokú tanulmányokat, többnyire a romló középiskolai teljesítménnyel hozható összefüggésbe.

A romániai magyar felsőoktatásnak az 1989 utáni erőteljes, gyakran anarchikus fejlesztési következményeit a kötet a kolozsvári egyetem példáján szemlélteti. Megtudhatjuk, hogy az átgondolatlan felsőoktatási bővítést ezen a nagy múltú egyetemen is főként a pedagógusképzés sínylette meg. Ezt részben a pedagógusképző intézetek számának parttalan növelése, a sok és gyenge intézmény létrejötte, részben a felsőfokú intézményekben a tudományos kutatás általános előtérbe helyezése idézte elő. Az intenzív tudományos kutatás ugyanis többnyire a pedagógusképzés rovására történt, s így a tanárképzés a kolozsvári egyetemen is perifériára került. A képzés elméletivé vált, a gyakorlat háttérbe szorult.

Az erdélyi magyar nyelvű tudományművelésben, mivel az szorosan összefügg az egyetemi képzéssel, szintén a társadalomtudományok túlsúlya jellemző. A magyar nyelv szaknyelvi funkcióját a felsőoktatási intézmények mellett a különböző szakmai egyesületek is erősítik. Hiányoznak viszont a kutatóintézetek, s ezek hiányát teljes mértékben nem pótolhatják sem az egyetemek, sem a szakmai egyesületek.

Az erdélyi kultúrában azonban a magyar nyelv erőteljesen jelen van. A sokszínű népi kultúra mellett létezik, bár régióktól függően eltérő mértékben, a magyar nyelven művelt elitkultúra is. A regionálisan és vertikálisan erősen tagolt magyar kultúra működését napjainkban már jól kiépült intézményrendszer biztosítja, s elmondható, hogy az 1990-től beindult intézményesülési hullám többnyire helyrehozta a 80-as évek intézményrombolását.

A hitélet közismerten akkor töltheti be nyelvmegtartó szerepét, ha a kisebbség anyanyelve a liturgia nyelvává válik, ellenkező esetben az asszimilációt szolgálja. Az anyanyelv szerepe a vallásgyakorlásban a reformáció hatására növekedett, s nem véletlen, hogy Erdélyben etnikus egyházakká a protestáns egyház és felekezetei váltak.

Az anyanyelvhasználatra a vallás gyakran még a korlátozások ellenére is kedvező hatással van, számos kutatás szerint ugyanis a nyelvcserhelyezetben levő közösségek esetében a hitélet az a színtér, amelyen a kisebbség anyanyelve a legtovább funkcionál.

A magyar nyelvű média nyelvmegtartó szerepe a kisebbségek esetében szintén nyilvánvaló, s nem véletlen, hogy Romániában, a többi külső régióhoz hasonlóan, a sajtó, rádió és televízió hatalmi korlátozása az ideológiai tiltások mellett legtöbbször a magyar nyelv használatát érintette.

1990 után ez a korlátozás enyhült, elindulhatott a fejlesztés, melynek során azonban számos újonnan felmerült nehézséggel kellett szembenézni. A gazdasági gondok mellett a legnagyobb kihívást az új elvárásoknak is eleget tevő újságíróképzés jelentette, elindítását végül a kolozsvári egyetem magyar filológiai tanzéke vállalta fel.

Az erdélyi sajtó és média nyelvhasználata a magyarországi standardközpontúságtól eltérően főként a helyi regionális köznyelvre és a kisebbségi nyelvváltozatra épül. Bár az audiovizuális média szerkesztői az anyaországi normához igazodva a standard használatára is törekcsenek, de ezt maradéktalanul megvalósítani, különösen az élölműsorokban, az interjúalanyok nyelvében lehetetlen. E köztes nyelvi helyzetével viszont a média fontos szerepet tölt be az erdélyi és az anyaországi nyelvhasználat közelítésében, a regionalitás és a túlzott standardközpontúság kiegyenlítésében.

A közélet és a hivatalos érintkezés nyilvános színterein 1990 után számottevően nőtt a magyar nyelv használati lehetősége, s különösen a magyar többségű régiókban és a szóbeli ügyintézés folyamán növekedett a gyakorisága. Viszont azzal a törvény adta lehetőséggel, hogy a kisebbségi közösség tagjai az írásbeli ügyintézés folyamán is használhatják az anyanyelvüket, az erdélyi magyarok – más külső régiókhoz hasonlóan – már kevésbé élnek.

A magyar nyelv használata a szolgáltatások és a kereskedelem terén sem kiegyensúlyozott, ezért is jelentős az Igen, tessék! civil szervezet mozgalma, melyet a szolgáltatások és a kereskedelem többnyelvűségért indított.

Az orvos–beteg kommunikációban sem zökkenőmentes az erdélyi magyarok számára az anyanyelv használata. Kiszolgáltatott helyzetben különösen a román nyelvet nem, vagy kevésbé ismerő magyarok vannak, e téren legérzékenyebben az időskorúak és az iskoláskor előtti gyermekek az érintettek.

A munkahelyi nyelvhasználatra a magyar többségű területeket leszámítva általában a román szaknyelv használata jellemző, a magyar nyelv szakmai közegben jóval ritkábban fordul elő. A romániai magyar szaknyelv változatai általában redukáltak, keverték, s különösen a szóbeli kommunikációban gyakori az interferencia.

A kibertérből természetesen a külső régiók, így az erdélyi magyar közösségek sem maradtak ki, s e határtalan nyelvi kapcsolatteremtés lehetősége a magyar nyelv és közösség történetének egy új szakaszát nyitotta meg. Ennek igénybevétele azonban a számítógép használatának képessége határozza meg, mely az erdélyi magyarok körében is túlnyomórészt az életkor és az iskolai végzettség függvénye.

8. A hetedik főfejezetben (243–270) a romániai magyar közösség kétnyelvűségével kapcsolatos jelenségeket a nyelvismeret, az érintett nyelvek attitűdje, a kétnyelvűség fogalma és típusai, valamint a kétnyelvűség és a nyelvcseré kontextusában ismertetik a szerzők.

Az erdélyi magyarok nyelvismeretével kapcsolatban a kérdőíves adatok alapján beigazolódott az a kutatói feltételezés, hogy 80–90%-uk magyar–román kétnyelvű, s az abszolút többségük magyardomináns. A románnyelv-tudás fokát többek között az életkor, a regionális hovatarozás és a településtípus befolyásolja a leginkább. A románnyelv-ismeretüket a kérdőív válaszlai alapján főként a fiatalok, a szórványban élők és a városlakók minősítették anyanyelvi szintűnek. Ezzel szemben a székelyföldi tömbhelyzetben élők államnyelvtudása alacsony. A regionális hovatarozással az angolnyelv-ismeret is hasonló korrelációt mutat: „tömbhelyzetben, Székelyföldön az adatközlők alacsonyabb szintűként határozták meg az angolnyelv-tudásukat, mint a szórványban vagy az átmeneti régiókban

élők” (248). Bár a kutatásban alkalmazott önbevallásos kérdőíves módszer csupán hozzávetőleges képet nyújthat az érintett közösség nyelvismeretéről, ennek ellenére az államnyelv- és az idegennyelv-tudást jelző adatok valós hiányosságokra utalhatnak, s okait érdemes lenne feltárni.

A nyelvi attitűd jelentősége kétnyelvűségi helyzetben felerősödik, hiszen az egy földrajzi térben élő, különböző státuszú nyelvek, illetve nyelvváltozatok értéke befolyásol(hat)ja a beszélők nyelvi komfortérzetét. A kisebbségi nyelvek esetében emellett a presztízis magas foka utalhat az érintett nyelv és közösség életére, a nyelvmegtartás esélyeire, ellenkező esetben a nyelvcserre veszélyeire és folyamataira. A kisebbség által beszélt nyelv presztízse azonban nemcsak a kisebbségi, hanem a többségi közösség viszonyulásától is függ. A két presztízis viszont gyakran eltér egymástól, mert az „mást mutat befele, az anyanyelvi beszélők számára, mint kifele, és az egyik szélsősége mindig a túlértékelést gerjeszti a másik oldalon” (250).

Erdélyben a román többség részéről eléggé általános a magyar nyelvvel szembeni negatív attitűd, mely a magyar nyelv iránti érdeklődés hiányában is megnyilvánul. Erre enged következtetni a hungarológiai tanulmányok iránti csekély érdeklődés, sőt a román tudományosságból teljesen hiányzó hungarológia művelése is.

Az erdélyi magyar kisebbség viszont a saját anyanyelvét nagyon kedvezően ítéli meg, különösen a székelyek körében magas a tulajdon nyelvváltozatuk presztízse. Attitűdjük ezzel „ellentmond annak az általános vélekedésnek, amely szerint a kisebbségi csoportok mindig az anyaországi nyelvhasználatot tekintik presztízsváltozatnak” (252). Ám az erdélyi magyarok pozitív nyelvi értékítélete és mindennapi döntései között némi ellentmondás is felfedezhető. Ez leginkább a tannyelvválasztásban nyilvánul meg, hiszen „a magyar szülők nem elhanyagolható arányban román tannyelvű iskolába íratják a gyerekeiket” (254).

A kétnyelvűség témakörén belül (259–270) a kétnyelvűség fogalmának, típusainak és erdélyi változatainak leírása szerepel. A kétnyelvűséget a szerzők a ma általánosan elfogadott tágabb értelmezésben alkalmazzák, mely feltételezi a két nyelv mindennapi használatának képességét, s nem követeli meg a nyelvek ismeretének azonos szintjét. A kétnyelvűségi típusok bemutatásakor az ismert, több szempontú tipológiából indulnak ki (népi–elit, közösségi–egyéni, egyoldalú–kétoldalú, kiegyenlített–egyenlőtlen, hozzáadó–felcserélő), s e típusokon belül jelenítik meg az erdélyi magyar kétnyelvűség fő jellemzőit.

A témakör utolsó alfejezete a kétnyelvűség és a nyelvcsera kapcsolatát járja körül, s rámutat arra, hogy a köztük levő összefüggés miatt maga a kétnyelvűség is gyakran negatív megítélés alá esik. Bár e két jelenség valóban érintkezik egymással, de nem törvényszerű, hogy a kétnyelvűség minden esetben nyelvcseréhez vezessen, ez ugyanis nagyban függ a kétnyelvűségi helyzetek stabilitásától és típusától. A történelem folyamán lezajlott nyelvcserefolyamatok időtartama ugyanis rendkívül változó, lehet néhány nemzedéknyi, sőt egy nemzedék alatt is végbemehet, de több évszázadon át sem kell, hogy lezáruljon.

9. A kiadvány hetedik főfejezete az érintkező nyelvek kontaktusnyelvészeti kérdésein belül elsősorban a magyar–román kapcsolatok nyelvi következményeit

ismerteti, bár utal az egyéb erdélyi nyelvi kontaktusokra is. Erdélyben a hagyományos, mindkét irányban történő magyar–román kölcsönhatás-vizsgálat gazdag múltra tekint vissza, a téma korszerű, szociolingvisztikai és kontaktusnyelvészeti megközelítése pedig az 1990-es évektől vált lehetővé.

A magyar–román és a többi magyar Kárpát-medencei kisebbség kétnyelvűsége számos azonosságot mutat. Ez egyrészt azzal magyarázható, hogy mindegyik magyar kisebbség esetében két genetikailag és tipológiailag eltérő nyelv kapcsolatáról van szó, másrészt annak a következménye, hogy a román nyelvpolitikai intézkedések sok esetben azonosak a többi utódállammal.

A kontaktushelyzetnek számos nyelvi, illetve nyelvhasználati következménye van, mint például a nyelvi bizonytalanság és konzervativizmus, a relatív kontaktusjelenségek közül pedig az analitikus szerkezetek gyakoribb érvényesülése, a feminizálás, a kicsinyítés, a szórendi kérdések, a többes szám és a számbeli egyeztetés használata, valamint a településnevek kül- és belviszonyraggal való ellátása említendő. Az analitikus szerkezetek érvényesülésére a romániai magyar nyelvhasználaton belül korábban a moldvai magyarban figyeltek fel (pl. a *homlokom* helyett: *homlok az enyim*). Napjainkban viszont a kisebbségi magyar nyelvváltozatokban, így az erdélyiben is gyakoribbá váltak az analitikus szerkezetek, mint az anyaországban: *tagdíj* – *tagsági díj*; *buszozás* – *utazás busszal* stb. (282).

Az ezt követő alfejezetek a nyelv különböző szintjein (szókészlet, hangtan és alaktan, valamint mondat) megjelenő kontaktusjelenségeket ismertetik, melyek „különbözőképpen és különböző mértékben jelentkeznek az egyes belső nyelvváltozatokban” (306). Végül a nyelvközi kódváltás típusairól és indítékairól, majd az erdélyi fiatalok ún. chat-nyelvi diskurzusaiban előforduló kódváltásokról olvashatunk.

10. Az Összegzésben leírtak szerint a szerzők az 1989 utáni időszakot az erdélyi magyar nyelv és közösség helyzete szempontjából lényegében kedvezőnek tartják. Megszűnt ugyanis a korábbi nyelvi elszigeteltség az anyaország és az erdélyi magyarok között, az EU részévé válva közvetlenebb lett a kapcsolat a világ más nyelveivel, ezenkívül a kibertér nyelvhasználati szabadsága a korábban viszszaeszközött regisztrációk fejlődésére is pozitívan hatott. Kedvezőtlen viszont, hogy Romániában továbbra is megmaradt a magyar nyelv és közösség hátrányos jogi státusza, az államnyelv fölérendeltségének jogi kinyilvánítása, a lingvicizmus ideológiája. A sok szempontból kirekesztő állampolitikát azonban a magyar közösség kisebbségpolitikája sem ellensúlyozza eléggé. Nem használja ki kellőképpen sem a törvény adta lehetőségeket, sem a kutatásokra alapozott szakmai véleményeket. „Emiatt a látványosnak tűnő politikai sikernek sincs különösebb hozadéka a közösség számára” (337).

A magyar nyelv romániai helyzetének alapos ismeretében a szerzők megfogalmazzák a jövőbeni nyelvi tervezés céljait és feladatait is. Fontosnak tartják az összehangolt cselekvést a nyelvi tervezés mindhárom területén: a státusz-, a nyelvi állomány- és presztízstervezésben.

A magyar nyelv jövőjével kapcsolatban néhány illúzió- és borúlátásmentes prognózis zárja a fejezetet. A prognózis szerint még a jelenlegi tévesztés ellenére

is a magyar nyelvnek Erdélyben van jövője. „Ahhoz azonban, hogy megalapozott is legyen ez a bizakodó jövőkép, a jelenleginél jóval nagyobb mértékben kell erősíteni a nyelvközösség belső szolidaritását, kohézióját, szervezettségét, azzal pótolva az államnélküliséget” (346).

11. A gazdag jegyzetapparátussal, kérdőíveket tartalmazó melléklettel és terjedelmes szakirodalomjegyzékkel ellátott tartalmas kiadvány nemcsak az erdélyi, hanem az egyetemes magyar tudományosság és értelmiség érdeklődésére is számot tarthat. A kötet ugyanis túlmutat Románia határain, hiszen számos olyan szociolingvisztikai-kétnyelvűségi univerzálét tartalmaz, mely a többi külső régióban is azonos vagy hasonló formában jelenik meg. Az erdélyi és a szlovákiai magyar nyelvi lét hasonlósága bennem, szlovákiai magyarban is számos esetben erős ott-honosságérzetet váltott ki.

Kulcsszók: a magyar nyelv romániai (erdélyi) helyzete, szociolingvisztikai kutatás, kisebbségi nyelv, nyelvpolitikai helyzet, az erdélyi magyar közösség kód-készlete és kétnyelvűsége.

Hivatkozott irodalom

- CERNICSKÓ ISTVÁN 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest.
- FANCSALY ÉVA – GÜTI ERIKA – KONTRA MIKLÓS – MOLNÁR LJUBIČ MÓNKA – OSZKÓ BEATRIX – SIKLÓSI BEÁTA – ŽAGAR SZENTESI ORSOLYA 2016. *A magyar nyelv Horvátországban*. Gondolat Kiadó – Media Hungarica Művelődési és Tájékoztató Intézet, Budapest–Eszék.
- GÖNCZ LAJOS 1999. *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Osiris Kiadó – Forum Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest–Újvidék.
- GYURGYÍK LÁSZLÓ 2006. *Népszámlálás 2001. A szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalomszerkezetének változásai az 1990-es években*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.
- KONTRA MIKLÓS 2010. Nyitragerencsér, Vághosszúfalu, Dunaszerdahely: oktatás és asszimiláció. In: KOZMÁCS ISTVÁN – VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ szerk., *Közös jövőnk a nyelv II.* Nyelvtudomány és pedagógia. Europica varietas. Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra. 211–221.
- P. LAKATOS ILONA szerk. 2012. *Változó nyelvhasználat a hármasthatár mentén. Többdimenziós nyelvföldrajzi térképlapok tanúságai*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Osiris Kiadó – Kalligram Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest–Pozsony.
- SÁNDOR, ANNA 2020. The situation of the Hungarian language in the Nitra/Nyitra area language island. In: VANČO, ILDIKÓ – MUHR, RUDOLF – KOZMÁCS, ISTVÁN – HUBER, MÁTÉ eds., *Hungarian as a Pluricentric Language in Language and Literature*. Österreichisches Deutsch Sprache der Gegenwart 22. Peter Lang, Berlin. 169–183.
- SÁNDOR ANNA – TÓTH KATALIN 2020. *Nyitragerencséri tájszótár. Sima Ferenc tájszóhagyaték alapján*. Kalligram, Dunaszerdahely–Pozsony.

SZÉPFALUSI ISTVÁN – VÖRÖS OTTÓ – BEREKSZÁSZI ANIKÓ – KONTRA MIKLÓS 2012. *A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában*. Gondolat Kiadó – Imre Samu Nyelvi Intézet – Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Budapest–Alsóőr–Lendva.

The Hungarian language in Romania (Transylvania)

The authors of the publication under review, JÁNOS PÉNTEK and ATTILA BENŐ, present an objective picture of the situation of the Hungarian language in Romania (Transylvania). In 2020, this volume completed the series that had published the results of sociolinguistic research on the Hungarian language conducted in eight countries since 1998. This sixth sequel shows similarities and differences in comparison to the previously published volumes. Consistent with the other volumes of the series and the multidisciplinary nature of the topic, the eight main chapters of the book cover not only the presentation of the Hungarian language and community but also the external factors determining the operating conditions of the language as well as the resulting processes and characteristics of language/language use. Despite the differences observed in the situation of the Hungarian language in Romania, the publication points out several sociolinguistic and bilingualism-based universals that appear in the same or similar form in the other external regions, as well.

Keywords: the situation of the Hungarian language in Romania (Transylvania), sociolinguistic research, minority language, language policy situation, the code set and bilingualism of the Hungarian community in Transylvania.

SÁNDOR ANNA
Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem